

Dopady COVID-19 na účetnictví podle českých účetních předpisů

Libor Vašek

Není pochyb o tom, že důsledky šíření COVID-19 dopadly na většinu podnikatelů. Důsledkem vyhlášení celosvětové pandemie (11. března 2020 tak učinila WHO) a nouzového stavu (12. března 2020 tak učinila vláda ČR) bylo přijetí (nejen) opatření pro zamezení šíření koronaviru v ČR, která zásadně změnila ekonomické podmínky, v nichž podnikatelé doposud působili. Změny byly zároveň, minimálně po určitou dobu, spojeny s nejistotou, kdy skončí nouzový stav, resp. kdy skončí přijímaná opatření, a jaký bude průběh ekonomické činnosti v období „po koronaviru“. Jsou podniky, u nichž v důsledku této situace nastal růst činnosti, zvýšil se obrát a výsledky; jsou ale také podniky, které byly nuceny svoji činnost ukončit, protože u nich nastal absolutní výpadek tržeb. Od poloviny března se mluví veřejně zejména o podporách, aby podnikatelé současný stav přečkali a pokud možno nebyli ohroženi ve své existenci. V účetních závěrkách s rozvahovým dnem k 31. prosinci 2019, avšak sestavovaných v této době, se účetní jednotky vyjadřují k dopadu COVID-19 v rámci tzv. událostí po rozvahovém dni (viz interpretace NÚR I-24 a též doporučení KA ČR). Většina obsažených vyjádření je však velmi opatrná, a to napříč různými odvětvími, neboť si řada podniků uvědomuje, že reálný dopad přinesou teprve měsíce následující. Co tato situace představuje pro účetnictví roku 2020 a pro účetní závěrky sestavované za období končící po 12. březnu 2020?

Připomeňme, že zákon o účetnictví (dále jen zákon) v § 7, odst. 1 klade povinnost vést účetnictví tak, aby účetní závěrka byla sestavena na jeho základě srozumitelně a podávala věrný a poctivý obraz předmětu účetnictví a finanční situace účetní jednotky tak, aby na jejím základě mohli uživatelé činit ekonomická rozhodnutí. Účetnictví je prostředkem, který poskytuje informace o tom, čím si podnik prošel, ale je též východiskem hodnocení toho, co má nastat. Není tedy pochyb o tom, že změny, kterým nyní podniky čelí, musí být vhodně reflektovány do účetnictví, potažmo v nejbližších účetních závěrkách, jen si možná dnes nemusí ještě všichni uvědomovat rozsah takového dopadu. Navíc některé účetní jednotky a jejich účetní se budou muset pustit do oblastí, které ve svém účetnictví možná doposud nikdy neřešili (např. posouzení hodnoty stálých aktiv, zaúčtování rezerv na ztrátové smlouvy aj.).

Připomeňme, že zákon o účetnictví (dále jen zákon) v § 7, odst. 1 klade povinnost vést účetnictví tak, aby účetní závěrka byla sestavena na jeho základě srozumitelně a podávala věrný a poctivý obraz předmětu účetnictví a finanční situace účetní jednotky tak, aby na jejím základě mohli uživatelé činit ekonomická rozhodnutí. Účetnictví je prostředkem, který poskytuje informace o tom, čím si podnik prošel, ale je též východiskem hodnocení toho, co má nastat. Není tedy pochyb o tom, že změny, kterým nyní podniky čelí, musí být vhodně reflektovány do účetnictví, potažmo v nejbližších účetních závěrkách, jen si možná dnes nemusí ještě všichni uvědomovat rozsah takového dopadu. Navíc některé účetní jednotky a jejich účetní se budou muset pustit do oblastí, které ve svém účetnictví možná doposud nikdy neřešili (např. posouzení hodnoty stálých aktiv, zaúčtování rezerv na ztrátové smlouvy aj.).

Předpoklad trvání účetní jednotky

Dle § 7, odst. 3 zákona o účetnictví je „účetní jednotka povinna používat účetní metody způsobem, který vychází z předpokladu, že bude nepřetržitě pokračovat ve své činnosti a že u ní nenastává žádná skutečnost, která by ji omezovala nebo ji zabraňovala v této činnosti pokračovat...“. Vnímejme, že tento předpoklad je třeba průběžně posuzovat a včas reagovat, pokud přestane platit. Příslušný odst. 3 dále uvádí „...V případě, že účetní jednotka má informaci o tom, že u ní taková skutečnost nastává, je povinna použít účetní metody způsobem tomu odpovídajícím, přičemž informaci o použitém způsobu je povinna uvést v příloze v účetní závěrce.“ Tento předpoklad je základem, na němž je postaveno účetnictví, jak ho většina z nás zná a uvádím ho zde i proto, že následující odstavce obsahují úvahy u vybraných účetních oblastí právě za předpokladu stálého naplnění trvání podniku.

Ocenění aktiv a závazků v účetnictví

Vzešlou situaci, již podniky ekonomicky čelí, lze obecně považovat za indikaci možného znehodnocení aktiv a za zárodek nových povinností. Ačkoliv v úpravě českého účetnictví nejsou obsaženy definice aktiv a závazků, zkusme vyjít prvotně z § 25, odst. 3 zákona, který požaduje, aby účetní jednotky při oceňování ke konci rozvahového dne zahrnuly jen zisky, které byly k rozvahovému dni dosaženy, a vzaly v úvahu všechna předvídatelná rizika a možné ztráty, které se týkají majetku a závazků a jsou známy do okamžiku sestavení účetní závěrky, jakož i všechna snížení hodnoty bez ohledu na to, zda je výsledkem hospodaření

„Vzhledem k tomu, že je dovoleno shromažďování maximálně pěti osob, tak se na naši schůzi vlastníků bytových jednotek už nevejdete!“

Kresba: Ivan Svoboda

účetního období zisk nebo ztráta. Ačkoliv odstavec upravuje ocenění k rozvahovému dni, je třeba jeho obsah vnímat průběžně a samozřejmě případné očekávané ztráty na hodnotě majetku nebo v důsledku vzniku nových závazků do účetnictví reflektovat průběžně.

Pohledávky a posouzení úvěrového rizika

Pohledávky obecně vyjadřují nárok na peníze a je s nimi spojena splatnost. Pohledávky se v účetnictví oceňují jmenovitou hodnotou, která je snižována o opravnou položku, vznikne-li účetní jednotce pochybnost ohledně splacení, resp. v okamžiku zvýšení úvěrového rizika. Neboť současná situace vede k uzavírání podniků, resp. ke snížení jejich ekonomické aktivity, případně dokonce k zákonné možnosti odložit původně naplánované platby (úvěry, nájemné), dochází v ekonomickém prostředí ke zvýšení úvěrového rizika spojeného s tím, že pohledávka nebude uhrazena. Účetní jednotky tak budou muset podrobit důslednější inventarizaci existující pohledávky a posoudit riziko jejich nesplacení (viz § 55 vyhlášky č. 500/2020 Sb., pro podnikatele). U pohledávek nastávají dvě nové situace:

- podniky většinou přistupují k tvorbě opravných položek až u pohledávek po splatnosti a často také u pohledávek, které jsou delší dobu po splatnosti. Současná situace však může způsobit otázniky i u pohledávek, které jsou do splatnosti a účetní jednotky by mnohem více měly analyzovat dobytost existujících pohledávek a riziko likvidity protistrany. Jako ilustraci lze uvážit pohledávku z pronájmu, kdy nájemce je v ochranné lhůtě a po stanovenou dobu nemusí nájemné hradit. Pohledávka existuje, není po splatnosti, ale riziko jejího neuhrazení v budoucnu nemusí být zanedbatelné, a
- opravné položky se tvoří jen v případech, kdy snížení hodnoty pohledávky není trvalého charakteru (viz § 55 vyhlášky). Současná situace může vést k odpisu pohledávek ve větším rozsahu.

Ocenění zásob

U zásoby se zdá být vhodné upozornit na dvě záležitosti. První se týká posouzení ocenění evidovaných zásob (nakoupeného zboží, vyrobených výrobků) vůči jejich prodejní ceně snížené o náklady spojené s prodejem (viz § 26, odst. 1 zákona). Pokud účetní jednotka v důsledku inventarizace dojde k závěru, že příjem z prodeje zásob je nižší než jejich původní pořizovací náklady, musí být vytvořena opravná položka a související ztráta zaúčtována do nákladů. Některé podniky v současné době mohou čelit menšímu odbytu a mohou na tuto skutečnost reagovat snížením cen svých produktů.

Druhou záležitostí je ocenění zásob vytvořených vlastní činností a postup vyplývající z § 49 vyhlášky, který doplňuje výkladem interpretace NÚR I-35.

Podniky mohou být v důsledku současné situace v objemu výroby pod svoji běžnou výrobní kapacitou a mohou se potýkat s tzv. nevyužitou kapacitou výrobních zařízení. Pro tuto situaci I-35 v odst. 11 uvádí „Pokud dojde k neobvykle nízkému objemu výroby nebo pokud se výrobní zařízení vůbec nevyužívá, nelze jako rozvahovou základnu pro přiřazení nepřímých fixních nákladů na kalkulační jednotici použít skutečné využití výrobních zařízení, nýbrž běžné využití kapacity. Nepřiřazené nepřímé fixní náklady jsou nákladem období.“ Jinými slovy lze toto ilustrovat na situaci, kdy fixní odpis výrobní haly ve výši 1000 Kč byl běžně alokován na výrobu 1000 ks, tj. 1 Kč / 1 ks, ale protože současná situace umožňuje jen poloviční využití kapacity, vstupuje do ocenění výrobků nadále 1 Kč / 1 ks (nikoliv 2 Kč / 1 ks) a část fixního nákladu 500 Kč je nákladem období a nijak neovlivňuje ocenění výrobků.

Znehodnocení stálých nefinančních aktiv (dlouhodobého hmotného a nehmotného majetku)

Dlouhodobý hmotný a nehmotný majetek není předmětem prodeje jako je tomu u zásob a není též předmětem zpeněžení jako je tomu u pohledávek. Přesto i u něj musí v důsledku současné situace dojít k posouzení účetní (zůstatkové) hodnoty, zdali nedošlo nově k jejímu snížení. Hodnota dlouhodobých aktiv je posuzována vůči jejich užitné hodnotě, ač ta sama není v českých účetních předpisech nikde definována. Její použití plyne z ČÚS č. 005, odst. 4.1.2., v němž je uvedeno „opravné položky k odpisovanému dlouhodobému majetku, jehož užitná hodnota se běžně snižuje opotřebením, se tvoří v případech, kdy je jeho užitná hodnota zjištěná při inventarizaci výrazně nižší, než je jeho ocenění v účetnictví

po odečtení oprávek, a toto snížení hodnoty nelze považovat za definitivní (za snížení trvalého charakteru)“. Zdá se, že Národní účetní rada byla v tomto bodě prozíravá, neboť do své agendy zařadila v minulém roce záměr vytvořit intepretaci upravující testování účetní hodnoty stálých nefinančních aktiv. Obecně užitná hodnota stálých aktiv je dána hodnotou čistých očekávaných peněžních toků, které z využívání aktiv je schopen podnik generovat. Pokud v důsledku současné situace dochází ke snížení odbytu, snížení tržeb, upravují se finanční plány a zhoršují výhledy až na varianty pesimistických scénářů, musí současně dojít k posouzení, zdali čisté

cash flow, které podniky nově očekávají, není nižší než zůstatková hodnota evidovaných stálých aktiv. Pokud ano, bude podnik nucen přistoupit ke snížení jejich hodnoty, tj. k tvorbě opravných položek. Následně by mělo dojít k úpravě odpisového plánu, aby další odpisy reflektovaly skutečnost, že došlo ke snížení zůstatkové hodnoty příslušného aktiva.

Ocenění reálnou hodnotou

Reálnou hodnotou se oceňují vybraná aktiva a závazky (viz § 27, odst. 1) a za reálnou hodnotu se považuje dle odst. 3 § 27 tržní hodnota nebo hodnota vyplývající z oceňovacích modelů, resp. hodnota

stanovená kvalifikovaným odhadem, posudkem znalce. Pokud podniky oceňují reálnou hodnotou a ta je stanovena tržní hodnotou, pak lze očekávat, že současná situace bude v ocenění vyjádřena. Pokud je však reálná hodnota stanovována pomocí modelů, resp. s využitím služeb znalce, nemělo by docházet k tomu, že se podniky budou odvolávat na ocenění stanovené např. při poslední účetní závěrce k 31. prosinci 2019. Podniky budou nuceny vypracovat nové ocenění reflektující současnou situaci a změnu ekonomických podmínek.

Dotační programy a z nich plynoucí nároky

Některé podpůrné programy, které byly přijaty (např. Antivirus – podpora zaměstnanosti), jsou ve své podstatě dotačními programy a podniky tak musí (možná i úplně nově) ve svém účetnictví účtovat o dotaci. V případě zmíněného programu Antivirus jde o provozní dotaci na krytí mzdových nákladů, a protože vyřízení žádosti prochází řadou konkrétních úkonů a existuje přiměřená nejistota ohledně jejího poskytnutí, měla by být účtována podnikem – příjemcem dotace – v takovém momentu, kdy „...se proces jejího schvalování dostane do takové fáze, kdy je její poskytnutí nepochybné“. (odst. 9 interpretace NÚR I-14). Ač je tedy zájmem dodržet akruální princip vzniku nákladů (mezd) a souvisejícího výnosu z dotace, nemusí tomu tak být vždy a může dojít k časovému nesouladu v okamžiku zachycení. Tento přístup k zachycení dotace, resp. pohledávky na dotaci, lze zobecnit. Pokud podniky v důsledku současné situace očekávají nějaká plnění nebo náhrady – příjem (podporu), měly by o případné pohledávce účtovat až v okamžiku, kdy je nárok nezpochybnitelný a peněžní částku obdrželi.

Odložená daňová pohledávka

Odložená daňová pohledávka je důsledkem existence odčitatelných přechodných rozdílů a převážených nevyužitých daňových ztrát, případně nevyužitých daňových odpočtů. Podniky se mohou nyní dostat do situace, kdy původně očekávané využití nakumulovaných daňových ztrát a z nich vyplývající a zaúčtovaná odložená daňová pohledávka nemusí být realizovatelná. Podniky přehodnocují své finanční plány a výhledy a dostatečné zdanitelné zisky se mohou měnit v nedostatečné zdanitelné zisky, případně dokonce ve výhled dalších daňových ztrát. Podniky tak budou nuceni přehodnotit zaúčtování a vykázání odložené daňové pohledávky, neboť z ČÚS č. 003, odst. 2.7 plyne, že „Ke konci rozvahového dne účetní jednotka prověřuje účetní hodnotu odložené daňové pohledávky a v případě, že je nepravděpodobné, že bude dosažen dostatečný základ daně, který by umožnil využití části nebo celé odložené daňové pohledávky, účetní hodnota odložené daňové pohledávky se snižuje. Snižování se provádí v rozsahu, v jakém

je pravděpodobné, že dostatečný základ daně nebude dosažitelný.“

Inventarizace

Inventarizace byla zmíněna v souvislosti s posouzením ocenění majetku, neboť § 29, odst. 1 zákona zmiňuje, že „Účetní jednotky inventarizací zjišťují skutečný stav veškerého majetku a závazků a ověřují, zda zjištěný skutečný stav odpovídá stavu majetku a závazků v účetnictví a zda nejsou dány důvody pro účtování o položkách podle § 25 odst. 3“. Obecně účetní jednotky provádějí inventarizaci k okamžiku, ke kterému sestavují řádnou nebo mimořádnou účetní závěrku, a nikoliv tedy k okamžiku, ke kterému sestavují mezitímní účetní závěrku. Současná situace jistě vede k provedení inventarizace ocenění majetku a závazků i v případě, kdy podnik sestavuje např. pololetní účetní závěrku k 30. červnu 2020. Nelze si představit, že by podnik v této účetní závěrce neaktualizoval opravné položky k pohledávkám, neposoudil ocenění zásob a ocenění stálých aktiv, nezážil tvorbu rezerv. Taková účetní závěrka by pak pravděpodobně byla v rozporu s požadavkem na věrný a poctivý obraz finanční situace účetní jednotky.

Rezervy

Současná situace nemusí vést pouze k degradaci hodnoty majetku, ale může být také zárodkem pro vznik nových závazků – např. v souvislosti s propouštěním zaměstnanců, s odstoupením od smluv, s nutnou restrukturalizací podnikatelské činnosti. Podnik je nucen posoudit ve světle současné situace svá nová rozhodnutí a existující smluvní povinnosti a případně přistoupit k zaúčtování a vykázání rezerv.

Dle § 26, odst. 3 jsou „rezervy určeny k pokrytí závazků nebo nákladů, jejichž povaha je jasně definována a u nichž je k rozvahovému dni buď pravděpodobné, že nastanou, nebo jisté, že nastanou, ale není jistá jejich výše nebo okamžik jejich vzniku“. Pokud tedy podnik přistoupí např. k rozhodnutí propustit zaměstnance nebo opustit najaté prostory, a přitom nemá možnost se vyvázat z plnění jako je odstupné nebo nájem po dobu výpovědní doby či penále z předčasně ukončených smluv, je nucen k okamžiku rozhodnutí zaúčtovat rezervu a současně náklad. Podnik může být účasten nově tzv. ztrátových kontraktů, kdy je zavázán k určitému plnění, ale nově odhaduje nižší příjem (výnos) a ztrátu z dokončení. V takovém případě je třeba očekávanou ztrátu zaúčtovat nyní – k okamžiku, kdy je identifikována. Pokud podnik rozhodne o restrukturalizaci spočívající v ukončení některých provozů, propuštění zaměstnanců, výpovědi určitých smluv, měla by být rezerva zaúčtována v okamžiku, kdy je přijatý plán restrukturalizace uváděn „v život“. § 26, odst. 3 přitom stanoví, že „rezerva musí představovat nejlepší odhad nákladů, které pravděpodobně nastanou, nebo v případě závazků částku, která je zapotřebí k vypořádání.

Garance, zajištění a záruky

Pokud podnik eviduje poskytnuté garance z minulosti a záruky za jiné subjekty, jedná se obecně o podmíněné závazky, které jsou předmětem zveřejnění v příloze. Současná situace však může eskalovat k jejich zaúčtování a vykazání, neboť subjekty, za které se podniky zaručily, se mohou nově dostávat do platební neschopnosti. Proto je třeba důsledně posuzovat evidované záruky a vyhodnotit, zdali nenastal oprávněný důvod pro jejich zachycení do rozvahy.

Prodejní vouchery

Určitou formou podpory podniků v době, kdy jejich provoz byl omezen nebo pozastaven, byla

možnost koupit si vouchery na produkty a služby podniku s možností budoucího uplatnění. Jde o vyjádření určité loajality zákazníka vůči podniku, u něhož si předplácí budoucí odběr. U podniku se jedná o otázku zaúčtování výnosu. V okamžiku prodeje vouchery podnik získává peněžní prostředky a měl by účtovat o závazku (přijaté záloze nebo spíše výnosu příštích období, pokud je voucher nevratný) a do výnosů by měla být zúčtována částka v okamžiku využití vouchery a poskytnutí služby/produktu.

O současném období se mluví jako o období, které má na nás všechny značné a nové nároky a jinak tomu nebude ani u účetních a účetnictví samotného. Má-li účetnictví, potažmo účetní závěrka věrně a poctivě zobrazovat realitu, v níž se podnik nachází, a očekávání, která má, musí být důsledně přistupováno k tomu, co je vykazováno a v jakém ocenění. Nejtěžší to budou mít podniky, které se na účetní závěrku chystají v dohledné době, neboť nejistoty v ekonomickém vývoji je stále mnoho.

Libor Vašek

Ing. Libor Vašek, Ph.D., absolvent VŠE v Praze, Fakulty financí a účetnictví, na níž nadále působí jako odborný asistent na katedře finančního účetnictví a auditingu. Je účetním expertem certifikace účetní profese, členem Komory certifikovaných účetních a od roku 2013 jejím předsedou. Působil jako zkušební komisař pro zkoušku finančního účetnictví a výkaznictví v systému certifikace účetní profese, nyní je jejím recenzentem, stejně tak u zkoušky z IFRS. Věnuje se lektorské a poradenské činnosti v oblasti Mezinárodních standardů účetního výkaznictví (IFRS) a konsolidací účetních závěrek. Dále je členem kontrolního výboru Rady pro veřejný dohled nad auditem, členem Legislativní rady malých a středních podniků při AMSP ČR.

